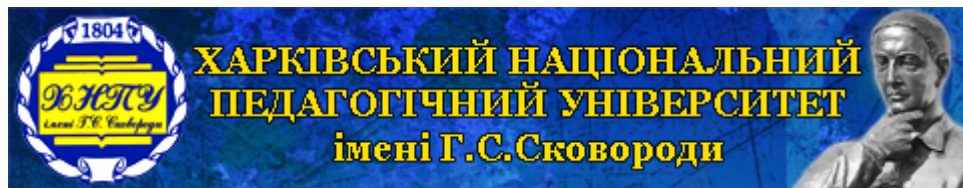

Міністерство освіти і науки України
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Криворізький державний педагогічний університет
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ
У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
19 травня 2023 року

ХАРКІВ – 2023

Тараненко А.Ю. ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В БЛАГОДІЙНИХ ФОНДАХ.....	85
Терещенко В.С. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	89
Ткаченко А.М. СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ВРАЗЛИВИХ СІМЕЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	93
Чесановська С.Г., Савельчук І.Б. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ НА ШЛЯХУ ДО ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ.....	97
Якимович Д.Д., Шеплякова І.О. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ.....	100
НАУКОВІ СТАТТІ Й ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	105
Аксакова П.А. ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ У ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї.....	105
Бабенко А.В. ПРОФІЛАКТИКА НАРКОМАНІЇ В СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ.....	106
Бабенко В.С. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІГОР У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	109
Бабій А.Р. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕРАПІЇ.....	111
Бейник К.В., Єсіна Н.О. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИМИ ЗАСОБАМИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	112
Бриньова Є.А., Пономаренко Л.І. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ.....	117

можливих конфліктів, несприйняття інформації про гендерну рівність необхідно знати та враховувати культурні особливості різних національностей, їхні релігійні переконання.

Висновки та напрями подальших досліджень. Отже, підготовка майбутніх соціальних працівників до формування гендерної культури молодших школярів у ЗЗСО є актуальною та важливою проблемою, яка потребує детального вивчення задля пошуку найефективніших для її здійснення форм організації освітнього процесу та видів навчальних занять.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук О. І., Нежинська О. О. Психологічні умови формування гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів: монографія / К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. 180 с.

2. Остапчук О. Л. Формування гендерної компетентності соціальних педагогів у процесі підготовки до професійної діяльності. URL: <http://surl.li/gvuzy> (дата звернення: 05.05.2023 р.).

3. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Ч. 1 /за ред. О. М. Кікінеджи, В. С. Власова, Л. Б. Магдюк, Т. В. Ладиченко. К.: ПРООН, 2010. 330 с.

Ткаченко А.М.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ВРАЗЛИВИХ СІМЕЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент І. О. Шеплякова

Анотація. Статтю присвячено проблемі організації та здійснення соціального супроводу вразливих сімей у закладах загальної середньої освіти. Уточнено терміни «вразлива сім'я», «вразлива сім'я з дітьми», «соціальний супровід». Визначено сутність поняття «соціальний супровід вразливих сімей у закладах загальної середньої освіти», виокремлено його особливості. Схарактеризовано основні напрями роботи соціального педагога закладу загальної середньої освіти в процесі соціального супроводу вразливих сімей.

Ключові слова: *вразлива сім'я, група ризику, соціальний супровід, соціальний педагог, заклад загальної середньої освіти.*

Tkachenko A. Social Support of Vulnerable Families in Institutions of General Secondary Education

Abstract. The article is devoted to the problem of organization and implementation of social support of vulnerable families in institutions of general secondary education.

The terms «vulnerable family», «vulnerable family with children», «social support» has been clarified. The essence of the concept of «social support of vulnerable families in institutions of general secondary education» is defined, its features are highlighted. The main areas of work of a social pedagogue of institution of general secondary education in the process of social support of vulnerable families are determined.

Keywords: *vulnerable family, risk group, social support, social pedagogue, institution of general secondary education.*

Постановка проблеми. Одним із провідних інститутів соціалізації особистості є сім'я. Але в сучасних умовах через дію різноманітних несприятливих чинників (воєнний стан, міграція, соціально-економічна, духовна криза, падіння моральності, суттєве скорочення переліку безоплатних освітніх, культурно-просвітницьких послуг тощо) наявною є тенденція до збільшення кількості сімей, нездатних ефективно реалізовувати свої функції, зокрема щодо забезпечення сприятливих умов для соціалізації дітей. Своєю чергою, це неминуче призводить до значного зростання випадків асоціальної поведінки дітей, які виховуються в таких сім'ях. Відтак актуалізованою є потреба в забезпеченні допомоги та підтримки вразливим сім'ям задля відновлення їхньої здатності до позитивного впливу на процес соціалізації усіх їхніх членів, але, насамперед, дітей. Вирішення означеної проблеми здійснюється і в межах професійної діяльності соціальних педагогів, зокрема закладів загальної середньої освіти, через організацію та здійснення соціального супроводу вразливих сімей. У визначеному контексті актуальною є необхідність ґрунтовного аналізу проблеми соціального супроводу вразливих сімей у закладах загальної середньої освіти задля розробки пропозицій щодо шляхів підвищення його ефективності.

Аналіз досліджень. Проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що дослідженнями вразливих категорій населення як об'єктів соціальної роботи в громаді займалися О. Безпалько, І. Зверєва, О. Караман, М. Лукашевич, Т. Лях, Т. Семігіна, С. Харченко, Я. Юрків та ін. Зарубіжний досвід роботи з вразливими сім'ями проаналізовано в наукових розвідках О. Бутенко, К. Коробко, С. Кубіцького, М. Любецької та ін. У студіях К. та Е. Віцукаєвих, Л. Завацької, З. Кияниці, В. Лютого, Т. Серги, Д. Старкова, Ж. Петрочко, І. Трубавіної, Т. Шульги репрезентовано технологічні аспекти організації та здійснення соціального супроводу вразливих сімей, схарактеризовано форми та методи такої роботи. Окремі теоретико-методологічні аспекти підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери розкрито в працях Р. Вайноли, М. Васильєвої, Н. Єсіної, Н. Кабусь, В. Костіної, Л. Міщик, М. Подберезьського, О. Пожидаєвої, В. Поліщук, А. Рижанової, І. Романової, І. Шеплякової та ін.; їхньої підготовки до соціального супроводу вразливих сімей – Т. Алексеєнко, Т. Гольфельд, А. Капської, Т. Шанскової, зокрема щодо формування резильєнтності таких сімей – І. та С. Сопівник та ін.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати сутність та особливості соціального супроводу вразливих сімей у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомим є факт про те, що сім'я (як соціальний інститут) «досить залежна від стану самого суспільства та системи

відносин у ньому» [2, с. 129]. Негативні наслідки соціально-економічної, політичної кризи, з якими зіткнулася наша країна, «проектуються на сім'ю – основний і найбільш вразливий соціальний інститут» [2, с. 129], що неминуче призводить до проблем в процесі соціального виховання підростаючого покоління, зниження його ефективності.

На основі проведеного аналізу джерельної бази [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8] встановлено, що *вразлива сім'я* – це «сім'я, яка має низький соціальний статус, не справляється із належним виконанням покладених на неї функцій» [5, с.].

В Енциклопедії для фахівців соціальної сфери *вразливі сім'ї з дітьми* визначені як «сім'ї, в яких є ознаки складних життєвих обставин, що негативно впливають або можуть вплинути на реалізацію їх виховної функції стосовно своїх дітей» [2, с. 129]. Наголошується, що *вразливість* – це «певний стан незахищеності сім'ї з дітьми, що залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників, зовнішніх і внутрішніх факторів; характеризується рівнем соціалізації сім'ї та здатністю до адаптації в нових умовах» [2, с. 129]. При цьому до внутрішніх факторів вразливості сім'ї з дітьми відносять «стан здоров'я і освіти її членів; матеріальний стан; внутрішньо сімейні стосунки; сформовані сімейні цінності; здатність створювати та використовувати ресурси, взаємодіяти і будувати стосунки з найближчим оточенням; вміння виробляти та приймати адекватні рішення в період криз, мобілізувати внутрішні ресурси тощо» [2, с. 129]; до зовнішніх – «рівень сприятливих чи несприятливих умов і можливостей для сім'ї з дітьми, створених у конкретній громаді, суспільстві в цілому; система вироблених у ній цінностей; наявність державної політики щодо підтримки сімей з дітьми; наявність соціальної інфраструктури, зокрема відповідних соціальних служб і якості їх роботи тощо» [2, с. 129].

З'ясовано, що наразі основною технологією допомоги вразливим сім'ям є *соціальний супровід*, визначений, за Т. Шансковою, як «вид соціальної роботи, який передбачає здійснення соціальними службами системи комплексних заходів щодо тривалої допомоги сім'ям та їх членам з метою збереження сім'ї, відновлення родинних стосунків, захисту і реалізації прав членів сім'ї у родині і прав сім'ї у суспільстві» [8]. Доцільність використання технології соціального супроводу в роботі із вразливими сім'ями зумовлена можливістю забезпечення в процесі його здійснення індивідуального комплексного підходу до кожної такої сім'ї. Адже *мета соціального супроводу*, за І. Зверевою та В. Поліщук, «поліпшення життєвої ситуації, мінімізація негативних наслідків чи повне розв'язання проблеми одержувача / одержувачів послуг» [2, с. 184].

У роботі із вразливими сім'ями, які потрапили в складну життєву ситуацію, визначена мета досягається наданням їм допомоги шляхом оцінки потреб кожного члена сім'ї, встановлення наявних проблем, спільного визначення способів їхнього подолання чи пом'якшення, планування, інформаційно-консультативної діяльності, посередництва, прямої педагогічної та психологічної підтримки вразливої сім'ї в різних видах її життєдіяльності, формування здатності самостійно долати труднощі, ефективно використовуючи власні ресурси та ресурси громади.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу джерельної бази [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8] під *соціальним супроводом вразливих сімей у закладах загальної середньої*

освіти розуміємо комплекс заходів, спрямованих на надання соціальним педагогом тривалої допомоги і підтримки членів сім'ї в усвідомленні ними значення власних активних дій задля подолання чи мінімізації дії складних життєвих обставин, збереження та відновлення родинних стосунків; навчання та розвиток вміння керувати такими діями; набуття необхідних життєвих навичок для подальшого самостійного вирішення можливих проблем.

У процесі соціального супроводу вразливих сімей у закладах загальної середньої освіти соціальним педагогом реалізуються такі функції, як-от: діагностична; прогностична; фасилітаційна; посередницька; профілактична; компенсаторна; стимулююча; корегуюча та соціалізуюча. Також встановлено, що соціальний супровід вразливих сімей у закладах загальної середньої освіти має здійснюватися за такими *напрямами*:

1. *Діагностика сімейного виховання*. У межах реалізації цього напрямку здійснюється збір та оцінка інформації про кожного члена сім'ї. Для діагностики особливостей сімейного виховання соціальними педагогами застосовуються різні методи: бесіда (з дитиною, сім'єю, класним керівником, вчителями, родичами та ін.); спостереження; офіційний запит до органів, установ та організацій з метою отримання документального підтвердження необхідної інформації (про соціальний статус сім'ї, про отримання пільг, допомоги, про закріплене житло, про реєстрацію місця проживання членів сім'ї тощо); аналіз документів, отриманих з державних установ органів опіки та піклування, охорони здоров'я тощо; усне та письмове опитування (у формі анкетування чи інтерв'ювання), а також тестування задля уточнення індивідуальних особливостей дитини, стилю виховання в сім'ї, характеру внутрішньо сімейних відносин, рівня розвитку дитини, її успішності.

2. *Робота з батьками із вразливих сімей*. Соціально-педагогічна робота з батьками може здійснюватися через їхнє консультування (етапи: встановлення контакту, збір інформації, визначення цілей та завдань, формування рішень та узагальнення); бесіди; проведення тренінгових занять тощо.

3. *Робота з дітьми із вразливих сімей*. Як і при роботі з батьками, форми та методи роботи з дитиною залежать від різних чинників (індивідуальних особливостей дитини, стилю сімейного виховання тощо). Погоджуємося з думкою Л. Завацької, що під час роботи з дітьми із вразливих сімей соціальний педагог може використовувати такі методи, як: «навчання, моделювання, спонукання, рефлексія, посередництво, розвиток соціальних і особистісних навичок» [3, с. 97], а також засоби анімації, арт-терапії тощо. При цьому встановлено, що ефективні ігрові методики дають змогу зняти тривогу та напруженість, підвищити самооцінку.

Висновки та напрями подальших досліджень. Таким чином, проведений аналіз наукових джерел та нормативно-правової бази роботи соціального педагога закладу загальної середньої освіти засвідчив, що в сучасній практиці соціально-педагогічної роботи в зазначених інституціях саме соціальний супровід є однією з основних технологій вирішення проблем вразливих сімей. Його особливістю є забезпечення індивідуального комплексного підходу до вирішення проблем, що виникли, а також спрямованість на підготовку сім'ї «до самостійного вирішення проблем шляхом мобілізації власних ресурсів, набуття необхідних життєвих навичок, вміння використовувати ресурси громади» [2, с. 185]. При цьому

ефективність соціального супроводу вразливих сімей у закладах загальної середньої освіти напряму залежить від готовності соціальних педагогів до його організації та здійснення.

Список використаних джерел:

1. Віщукаєва К. М. Соціальний супровід клієнта: навч. посіб. Одеса: видавництво Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 322 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І. Д. Зверевої; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т проблем виховання НАПН України [та ін.]. Київ; Сімферополь: Універсум, 2012. 535 с.
3. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.
4. Серга Т. О. Теоретичні засади соціального супроводу як технології соціальної роботи. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2011. Вип. 52. С. 231-237.
5. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. К.: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.
6. Старков Д. Ю. Особливості соціального супроводу сімей з алкогольною залежністю. *Актуальні проблеми психології*. 2014. № 35 (7). С. 274-281.
7. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: навч. посіб. Київ: ДЦССМ, 2002. 132 с.
8. Шанскова Т. І. Актуальні тенденції у підготовці майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу сімей. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2223/1/05shtiss.pdf> (дата звернення: 02.05.2023 р.).

Чесановська С.Г.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного авіаційного університету (м. Київ)

Савельчук І.Б.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальних технологій
Національного авіаційного університету (м.Київ)

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ НА ШЛЯХУ ДО ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Соціально-економічний розвиток продовжує впливати на утримування позиції вагомого випробування для України. Сучасні зміни, що відбуваються в соціальному та економічному житті доводять необхідність впровадження інновацій як беззаперечного й єдиного механізму підвищення конкурентоспроможності різних галузей економіки та запорукою досягнення сталого розвитку України та належного рівня життя усіх громадян.